

Εγχειρίδιο

για τις συμπεριληπτικές
στρατηγικές για το φύλο
και για την διατομεακότητα
στην **έρευνα** και τη
διδασκαλία

Author(s)/Contributors:

Παναγιώτα Πολυκάρπου -
Ερευνητική Συνεργάτιδα
Gender-SMART &
Δρ. Ελένη Πασιά -
Ερευνητική Συνεργάτιδα
EUt+

Τεχνολογικό
Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ.....	3
ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ+ ΚΑΙ ΔΙΑΤΟΜΕΑΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	6
ΒΗΜΑ 1: Σχεδιασμός περιεχομένου έρευνας και προγράμματος σπουδών ενσωματώνοντας την διάσταση του φύλου+ και της διατομεακότητας.	6
ΒΗΜΑ 2: Πώς να εφαρμόσετε μια θεωρητική / μεθοδολογική δομή (theoretical and methodological structure) ευαίσθητη ως προς το φύλο+ και τη διατομεακότητα;	9
ΒΗΜΑ 3: Πώς να παράγετε αποτελέσματα ευαίσθητα ως προς την διάσταση του φύλου;	11
ΛΙΣΤΑ ΕΛΕΓΧΟΥ (CHECK LIST):	
ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ	15
ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ	17

Ποιος είναι ο σκοπός του εγχειριδίου;

Το εγχειρίδιο έχει σκοπό να βοηθήσει το ακαδημαϊκό προσωπικό να ενσωματώσει τη διάσταση του φύλου και της διατομεακότητας στην έρευνα και διδασκαλία (προπτυχιακών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών μαθημάτων).

Τι λαμβάνει υπόψη η έρευνα με ευαισθησία ως προς την διάσταση του φύλου και της διατομεακότητας;

Κοινωνικές δυναμικές όπως το φύλο, η φυλή, η εθνικότητα, η σεξουαλικότητα, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση (τάξη), η ηλικία, η αναπηρία, η τοποθεσία και άλλες, επηρεάζουν τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας. Επομένως, η έρευνα που ενσωματώνει τη διάσταση του φύλου και της διατομεακότητας λαμβάνει υπόψη της τις διαφορές μεταξύ όλων των φύλων και των άλλων κοινωνικών πτυχών των ατόμων, καθώς και δομικές ανισότητες που μπορεί να βιώνουν τα υποκείμενα της έρευνας, σε όλα τα στάδια της έρευνας: από την αρχική ιδέα, τη διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων, στόχων και μεθοδολογιών μέχρι τη συλλογή δεδομένων, τα αποτελέσματα και την παρουσίασή τους.

Επιπλέον, εκτός από την ενσωμάτωση του φύλου και της διατομεακότητας στο περιεχόμενο, αυτή η προσέγγιση στοχεύει στο να παρέχει ίση συμμετοχή των ατόμων στην επιστημονική διαδικασία.

Τι λαμβάνει υπόψη η διδασκαλία με ευαισθησία ως προς την διάσταση του φύλου και τη διατομεακότητα;

Η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου και της διατομεακότητας στην διδασκαλία δίνει προσοχή στις διαφορές των κοινωνικών δυναμικών που προαναφέρθηκαν, καθώς και άλλες κοινωνικές ανισότητες που μπορεί να βιώνουν τα άτομα, τόσο στη δημιουργία αναλυτικών προγραμμάτων όσο και στη συμπεριφορά στην τάξη. Κατ'επέκταση το περιεχόμενο του μαθήματος και η ανάθεση εργασιών, ζητούν από τους/τις φοιτητές/τριες να ενσωματώσουν τη διάσταση του φύλου και της διατομεακότητας στο θέμα. Επομένως, η προσέγγιση αυτή μπορεί να μετατρέψει τη διδασκαλία σε μια πιο περιεκτική διαδικασία, καθώς και να διεγείρει την κριτική σκέψη.

Σημαντικοί Ορισμοί

Βιολογικό φύλο (sex): Ο όρος «βιολογικό φύλο» αναφέρεται στο βιολογικό φύλο του ατόμου που βασίζεται στα χαρακτηριστικά του θηλυκού και του αρσενικού σώματος, τις εκ γενετής διαφορές και τις αναπαραγωγικές λειτουργίες αυτών.

Κοινωνικό φύλο (gender): Ο όρος «κοινωνικό φύλο» αναφέρεται στην συλλογή των κοινωνικά κατασκευασμένων ιδεών σχετικά με την ανθρώπινη συμπεριφορά, τις πράξεις και τους ρόλους σε σχέση με τις ιδέες της «ανδρικότητας» και της «θηλυκότητας». Το κοινωνικό φύλο μπορεί να μην ευθυγραμμίζεται με το βιολογικό φύλο που έχει οριστεί κατά τη γέννηση. Το κοινωνικό φύλο δεν αποτελεί μια δυαδική μορφή, καθώς χαρακτηρίζεται από το φάσμα των φύλων.

Ταυτότητα φύλου: Η ταυτότητα φύλου αναφέρεται στον ατομικό και εξωτερικό τρόπο που ένα άτομο βιώνει το φύλο του, είτε αυτό συμπίπτει είτε όχι με το αποδοθέν κατά τη γέννηση του φύλο. Μπορεί δηλαδή βιολογικά να ανήκει στο ένα φύλο αλλά κοινωνικά στο άλλο κι αυτό να εκφράζεται με την ένδυση, τον τρόπο ομιλίας και τη συμπεριφορά του. Μπορεί επίσης, να συνεπάγεται και τροποποίηση της σωματικής του εμφάνισης μέσω ιατρικών, χειρουργικών ή άλλων μέσων.

Σεξουαλικός προσανατολισμός: Ο σεξουαλικός προσανατολισμός αναφέρεται στην ερωτική, συναισθηματική, σεξουαλική, ρομαντική έλξη ενός ανθρώπου προς συγκεκριμένο φύλο. Οι πιο συνήθεις εκφράσεις σεξουαλικού προσανατολισμού είναι η ετεροφυλοφιλία (έλξη προς το άλλο φύλο), η ομοφυλοφιλία (έλξη προς το ίδιο φύλο), η αμφισεξουαλικότητα (έλξη και προς τα δύο φύλα) και η ασεξουαλικότητα (το άτομο δεν νιώθει έλξη για κανένα φύλο).

Έκφραση φύλου: Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν την ταυτότητα φύλου τους στους άλλους με τον τρόπο που ντύνονται, συμπεριφέρονται και/ή αναφέρονται στον εαυτό τους.

Διατομεακότητα (intersectionality): Η διατομεακότητα αποτελεί ένα αναλυτικό πλαίσιο μέσα από το οποίο μπορούμε να κατανοήσουμε το πώς οι ανισότητες φύλου και φυλής συνδέονται μεταξύ τους και συνθέτουν άλλες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού, όπως η σεξουαλικότητα, η αναπηρία, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η ηλικία, η θρησκεία, η τοποθεσία και ούτω καθεξής.

Επομένως, υπογραμμίζει τον τρόπο με τον οποίο η ισότητα συσχετίζεται όχι μόνο με την διάσταση του φύλου αλλά και με άλλες πτυχές της κοινωνικής ταυτότητας των ατόμων.

Συγκεκριμένα και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE, 2018), η προκατάληψη και οι ανισότητες των φύλων μπορούν να αντιμετωπιστούν καλύτερα λαμβάνοντας υπόψη τη συσχέτισή τους με άλλα είδη ανισότητας όπως η αναπηρία, η ηλικία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η θρησκεία, η τοποθεσία, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση (τάξη) ή η εθνικότητα.

Σημαντικοί Ορισμοί

Φύλο+: Ο όρος “φύλο+” χρησιμοποιείται στο εγχειρίδιο αναφέροντας σε συντομία στις κοινωνικές διαστάσεις που προαναφέρθηκαν: φύλο, καταγωγή, ηλικία, θρησκεία, τοποθεσία, εθνικότητα, κοινωνικοοικονομική κατάσταση των ατόμων κ.λπ.

Σtereότυπα: Μια απλουστευμένη ή/και τυποποιημένη πεποίθηση, που συχνά κατέχουν από κοινού οι άνθρωποι για μια άλλη ομάδα.

Προκατάληψη: δεν είναι μόνο μια δεδηλωμένη άποψη ή πεποίθηση, αλλά και μια τοποθέτηση/ στάση που περιλαμβάνει αρνητικά συναισθήματα.

Διάκριση: Η διάκριση εμφανίζεται όταν αντιμετωπίζεται ένα πρόσωπο λιγότερο ευνοϊκά έναντι κάποιου άλλου και η στάση αυτή δεν μπορεί να δικαιολογηθεί αλλιώς, παρά μόνο ως ένα άμεσο αποτέλεσμα της προκατάληψης.

Εισαγωγή της διάστασης του φύλου+ και της διατομεακότητας στην έρευνα και τη διδασκαλία

ΒΗΜΑ 1

Σχεδιασμός περιεχομένου έρευνας και προγράμματος σπουδών ενσωματώνοντας την διάσταση του φύλου+ και διατομεακότητας.

Προσδιορισμός του **ερευνητικού προβλήματος** και **διατύπωση ερευνητικών ερωτήσεων** ενσωματώνοντας την διάσταση του φύλου+ και της διατομεακότητας:

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Λάβετε υπόψη τα άτομα από όλο το φάσμα των κοινωνικών φύλων κατά την διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων;
- Λάβετε υπόψη τα χαρακτηριστικά των ατόμων σχετικά με τη διατομεακότητα κατά την διατύπωση των ερευνητικών ερωτήσεων;
- Κατά τον προσδιορισμό του ερευνητικού προβλήματος, σκεφτείτε πώς τα άτομα από όλα τα φύλα (κοινωνικές τάξεις, ηλικία κ.λπ.) σχετίζονται διαφορετικά με το πρόβλημα.
- Όταν προσδιορίζετε ένα ερευνητικό πρόβλημα, σκεφτείτε με ποιους τρόπους διαφέρουν το ανδρικό και το γυναικείο σώμα.
- Εάν το έργο σας ασχολείται με δομικά ζητήματα μιας κοινωνίας (π.χ. λήψη αποφάσεων και χάραξη πολιτικής) σκεφτείτε με ποιους τρόπους διαφέρει η θέση των ανδρών και των γυναικών στην κοινωνία. Οι γυναίκες έχουν ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες σε όλους τους τομείς του πολιτικού συστήματος; Εκπροσωπούνται ισότιμα στα όργανα λήψης αποφάσεων; Ποια είναι η κατανομή της ιδιοκτησίας των σχετικών πόρων (γη, εισόδημα, περιουσία) μεταξύ των φύλων; Υπάρχουν, ανισότητες που βιώνουν και οι άνδρες; Επιπλέον, άνδρες και γυναίκες μπορεί να βιώνουν και άλλες ανισότητες και κοινωνικό αποκλεισμό που δεν οφείλονται μόνο στο φύλο αλλά και σε άλλες κοινωνικές δυναμικές; (όπως σεξουαλικότητα, αναπηρία, τάξη, ηλικία, θρησκεία, τοποθεσία και ούτω καθεξής.)

- Εάν το έργο σας ασχολείται με την ιδιωτική ζωή ατόμων, σκεφτείτε πώς οι γυναίκες βιώνουν διαφορετικές καταστάσεις ζωής από τους άνδρες. Όταν αναλύετε τη συμπεριφορά των ατόμων (π.χ. επιλογές καριέρας, καταναλωτικές τάσεις, κ.λπ.) λάβετε υπόψη τις διαφορετικές προκλήσεις ή/και παράλληλες ανισότητες που αντιμετωπίζουν τα άτομα (μητέρα σε αναπηρικό καροτσάκι, άνδρας μονογονεϊκός, παχύσαρκος/η).

Επηρεάζονται από τους κυρίαρχους ρόλους των φύλων και άλλων κοινωνικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας; Η κοινωνία θέτει διαφορετικές προσδοκίες πριν από τους άνδρες και τις γυναίκες και επηρεάζουν αυτές οι προσδοκίες τη συμπεριφορά που αναλύετε;

- Κατά τη σύνταξη μιας λίστας αναφορών (ανασκόπηση βιβλιογραφίας) για την έρευνά σας, αναζητήστε βιβλιογραφία και ερευνητικά έργα που σχετίζονται με το φύλο+ και διεξάγονται στον τομέα σας ή σκεφτείτε σε ποιους τομείς πιθανόν να υστερούν.

Προβληματιστείτε ποια άτομα-συγγραφείς έλαβα υπόψη μέχρι τώρα και από ποια θέση γράφουν;

- Σε όλα τα στάδια της έρευνάς σας λάβετε υπόψη το δικό σας υπόβαθρο, στερεότυπα και προκαταλήψεις, και εντοπίστε το πώς σας επηρέασαν: από την αρχική ιδέα, τη διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων, στόχων και μεθοδολογιών μέχρι τη συλλογή δεδομένων, τα αποτελέσματα και την παρουσίασή τους.

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Σκέφτεστε πώς οι φοιτητές και φοιτήτριες σας, ως μελλοντικοί επαγγελματίες, αντιμετωπίζουν ζητήματα φύλου κατά την επαγγελματική τους εργασία; Θα είναι προετοιμασμένοι/ες και ευαισθητοποιημένοι/ες για τις διαφορετικές ανάγκες που μπορεί να έχουν οι γυναίκες και οι άνδρες ως πελάτες/ασθενείς/ ή χρήστες των προϊόντων που θα φτιάξουν; Θα μπορούν να λάβουν υπόψη πολλαπλές ανάγκες και ανισότητες που μπορεί να βιώνουν για βέλτιστα αποτελέσματα; (π.χ. στο σχεδιασμό προϊόντων μπορούν να λάβουν υπόψη αναπηρίες, σε εξυπηρέτηση στον τομέα υγείας μπορούν να λάβουν υπόψη διαφορετικές επιλογές ως προς τα φύλα και το σεξουαλικό προσανατολισμό;)

- Πώς η διδασκαλία σας θα μπορούσε να εμπνεύσει τους/τις μελλοντικούς μελετητές να διεξάγουν έρευνα με μεγαλύτερη ευαισθησία ως προς το φύλο+ και τη διαθεματικότητα στον κλάδο σας;

- Συμπεριλάβετε στο μάθημα δημοσιεύσεις που ακολουθούν προσέγγιση ευαίσθητη ως προς την διάσταση του φύλου (κοινωνικού & βιολογικού) και τη διαθεματικότητα.

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Αφιερώστε τουλάχιστον δύο ακαδημαϊκές ώρες για αναφορά στη διάσταση του φύλου+ και τη διατομεακότητα εφαρμόζοντας την στο κύριο θέμα του μαθήματος.
- Συμπεριλάβετε την διάσταση του φύλου+ και της διατομεακότητα ως απαίτηση για τις εργασίες των φοιτητών/τριων.

Ανίχνευση στερεότυπων του φύλου+, μεροληψίας και ανισοτήτων

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Εάν σκέφτεστε τις διαφορές μεταξύ των φύλων στην έρευνά σας, έχετε αναρωτηθεί εάν προβάλλετε ίσως στερεότυπους ρόλους στο πώς θα συμπεριφέρονταν οι γυναίκες και οι άνδρες, τι χρειάζονται και τι επιθυμούν;
- Τώρα ξανασκεφτείτε το. Υπάρχουν κρυφές πτυχές που αφορούν τους ρόλους και τα στερεότυπα των φύλων στα ερωτήματα και τους στόχους της έρευνας;

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Πώς κάνετε τους φοιτητές/τριες σας να συνειδητοποιήσουν καλύτερα τα στερεότυπα φύλου που συνδέονται με τον τομέα που διδάσκετε;
- Γνωρίζουν τις ανισότητες των φύλων και της διατομεακότητας που θα αντιμετωπίσουν μια μέρα ως επαγγελματίες;
- Εάν διδάσκετε για ένα ανδροκρατούμενο επάγγελμα, έχετε σκεφτεί πώς αισθάνονται οι φοιτήτριές σας για τον κλάδο στον οποίο εισέρχονται; Και αντίστροφα.

ΒΗΜΑ 2

Πώς να εφαρμόσετε μια θεωρητική μεθοδολογική δομή (theoretical and methodological structure) ευαίσθητη ως προς το φύλο+ και τη διατομεακότητα;

Συμπεριληπτική και ευαίσθητη ως προς το φύλο+ μεθοδολογία

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Έρευνες που δεν εφαρμόζουν συμπεριληπτική προσέγγιση με ευαισθησία ως προς την διάσταση του φύλου+ μπορεί να οδηγήσουν σε γενικά συμπεράσματα βασισμένα σε επιμέρους δεδομένα. Για παράδειγμα, εάν θέλουμε να κατανοήσουμε ορισμένες κοινωνικές διεργασίες, θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τόσο τις ανδρικές όσο και τις γυναικείες απόψεις. Αν θέλουμε να ερευνήσουμε κάποιο ιατρικό φαινόμενο, θα πρέπει να επιλέξουμε τόσο γυναίκες όσο και άνδρες ασθενείς.
- Στο ερευνητικό σας δείγμα έχετε δεδομένα από άτομα από όλο το φάσμα των φύλων; **Προβληματιστείτε:** Είναι αρκετά συμπεριληπτική η προσέγγισή μου; Ποια άτομα συμπεριλαμβάνονται και ποια αποκλείονται, και γιατί;
- Εάν παράγετε νέα, πρωτότυπη μεθοδολογία, σκεφτείτε πώς θα μπορούσατε να ενσωματώσετε την διάσταση του φύλου+ σε αυτή.
- Εάν διεξάγετε ερωτηματολόγια, σχεδιάστε τις ερωτήσεις σας έτσι ώστε να αφορούν τα άτομα από όλο το φάσμα των φύλων, λαμβάνοντας υπόψη τις διαστάσεις της διατομεακότητας και χρησιμοποιείτε συμπεριληπτική γλώσσα για να πετύχετε περισσότερη συμμετοχικότητα.
- Χρησιμοποιείτε συμπεριληπτική γλώσσα στην ανάλυση της έρευνας;
- Εάν μέρος του έργου σας διεξάγει οπτική ανάλυση, σκεφτείτε πώς οι εικόνες θα μπορούσαν να αναπαράγουν ορισμένα στερεότυπα σχετικά με τους ρόλους των φύλων+.

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Διδάσκετε στους μαθητές συμπεριληπτική μεθοδολογία ευαίσθητη ως προς την διάσταση του φύλου+;
- Χρησιμοποιείτε γλώσσα ευαίσθητη ως προς το φύλο και τη διατομεακότητα κατά τη διδασκαλία και τη δημιουργία υλικού των μαθημάτων;
- Χρησιμοποιείτε οπτικό υλικό με ευαισθησία ως προς το φύλο, εθνικότητα, ηλικία κ.λ.π.;

Ανάλυση δεδομένων ανά φύλο και ανάλυση με τρόπο που να είναι ευαίσθητος ως προς το φύλο+

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Κατά τη συλλογή δεδομένων, διαχωρίστε τα δεδομένα ανά (βιολογικό) φύλο και αναλόγως του θέματος λάβετε υπόψη και άλλα χαρακτηριστικά φύλου+
- Κατά τη διεξαγωγή δημοσκοπήσεων, βεβαιωθείτε ότι έχετε σωστή αναλογία (κοινωνικών) φύλων. Εάν οργανώνετε ομάδες εστίασης, συμπεριλάβετε ίσο αριθμό ατόμων από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες στο δείγμα. Πράξτε αντίστοιχα στην διεξαγωγή συνεντεύξεων.
- Κατά τη διεξαγωγή εργαστηριακών ή ιατρικών πειραμάτων, αναφέρετε πάντα το (βιολογικό) φύλο των κυττάρων, των ιστών, των ζώων ή των υποκειμένων που χρησιμοποιείτε. Εάν χρησιμοποιείτε μόνο ένα φύλο, αιτιολογήστε το γιατί και σημειώστε το στους περιορισμούς της έρευνας σας.
- Εάν χρησιμοποιείτε στατιστικά ή άλλα δεδομένα που συλλέγονται από δημόσιους φορείς, χωρίστε τα ανά (βιολογικό & κοινωνικό) φύλο και αναλύστε τα έχοντας κατά νου τη διάσταση του φύλου+.

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Ασκήστε την πρακτική της μεθοδολογίας ευαίσθητης ως προς τη διάσταση του φύλου+ αναθέτοντας στους/στις φοιτητές/τριες μια μελέτη, ζητώντας τους να την προσαρμόσουν έτσι ώστε να παρέχει δεδομένα ευαίσθητα ως προς το φύλο+ όπου είναι εφικτό.

ΒΗΜΑ 3

Πώς να παράγετε αποτελέσματα ευαίσθητα ως προς την διάσταση του φύλου;

Συμπεριληπτικά και ευαίσθητα ως προς το φύλο+ αποτελέσματα

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Παρουσιάζεται τα δεδομένα με τρόπο που αντανακλούν τη διάσταση του φύλου+.; Ποια άτομα αντιπροσωπεύονται και ποια όχι;
- Έχετε ελέγξει εάν η έκδοση/έκθεση σας παρουσιάζει εικόνες ατόμων από όλο το φάσμα των φύλων και κοινωνικών ομάδων; Έχετε σκεφτεί εάν αυτές οι εικόνες ίσως αναπαράγουν στερεοτυπικούς ρόλους των φύλων;

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Εάν δημιουργείτε ένα εγχειρίδιο για το μάθημά σας, συμπεριλάβετε τη διάσταση του φύλου+ στο θέμα του μαθήματος εμπλουτίζοντας το περιεχόμενό του, παρέχοντας μαθησιακά σημεία με ευαισθησία ως προς την διάσταση του φύλου, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών συγγραφέων.
- Πιθανότατα εκδίδετε έντυπα αξιολόγησης στους φοιτητές/τριες σας στο τέλος του μαθήματος. Τέτοια ερωτηματολόγια συνήθως ζητούν από τους φοιτητές/τριες να αξιολογούν την ικανότητα των διδασκόντων/καθηγητών/τριών να μεταφέρουν γνώσεις – π.χ. πόσο καλά εξηγούν θεωρίες και έννοιες κ.λπ. Σκεφτείτε να θέσετε μια ερώτηση σχετικά με το θέμα σε ποιο βαθμό το μάθημα είναι ευαίσθητο στο φύλο ή/ και σε ποιο βαθμό ο/η διδάσκων/ουσα είναι ευαίσθητος/η ως προς τα θέματα των φύλου στη διδασκαλία τους.

Συμπεριληπτική και ευαίσθητη ως προς το φύλο+ ταυτοποίηση χρηστών/δικαιούχων

ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

- Έχετε σκεφτεί πώς θα μπορούσαν άτομα διαφορετικού (βιολογικού και κοινωνικού) φύλου, άλλων εθνικοτήτων κ.λπ., να χρησιμοποιούσαν τα αποτελέσματα του έργου με διαφορετικούς τρόπους;
- Εάν το αποτέλεσμα του έργου σας είναι ένα νέο/βελτιωμένο προϊόν ή τεχνολογία, σκεφτείτε πώς θα χρησιμοποιηθεί από τα άτομα από όλο το φάσμα των φύλων, πώς θα ωφελήσει τη ζωή τους διαφορετικά;

ΣΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Ίσως το πανεπιστήμιό σας συλλέγει δεδομένα για τις επαγγελματικές διαδρομές των αποφοίτων (π.χ. τομέας/τύπος απασχόλησης, χρόνος που απαιτείται για την απόκτηση σταθερής εργασίας - διαχρονικές έρευνες τρία/πέντε/δέκα χρόνια μετά την αποφοίτηση κ.λπ.). Εάν ναι, εξετάστε το ενδεχόμενο διαχωρισμού των δεδομένων ανά φύλο καθώς και άλλων χαρακτηριστικών διατομεακότητας (εθνικότητα, αναπηρία κ.λπ.). Κάντε έμφυλη και συμπεριληπτική ανάλυση δεδομένων που έχουν ήδη συλλεχθεί.
- Ορισμένα Πανεπιστήμια/τμήματα παρέχουν σύντομες «ιστορίες επιτυχίας» των απόφοιτων/τριων στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου. Αν ισχυεί το ίδιο για το τμήμα σας, προσέξτε να παρουσιάσετε ιστορίες τόσο γυναικών όσο και ανδρών πρώην φοιτητών/τριών και γενικότερα gender+ ιστορίες.

Σημαντικό σημείωμα:

“No one can be expected to integrate gender into the electromagnetic spectrum.”

(Quote from an Iceland Report, GARCIA Project).

Δεν υποθέτουμε ότι το φύλο+ θα πρέπει να είναι απαραίτητο μέρος κάθε επιστημονικής προσπάθειας. Αντίθετα, η διάσταση του φύλου θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στην έρευνα και τη διδασκαλία όπου χρειάζεται.

Ως εκ τούτου, στην ανάλυσή μας κάνουμε μια διάκριση μεταξύ των περιπτώσεων όπου απλώς δεν εμφανίζεται το φύλο και εκείνων που εξαιρείται το φύλο. Το ότι το φύλο δεν εμφανίζεται σημαίνει ότι το συγκεκριμένο θέμα ενός συγκεκριμένου έργου ή μαθήματος δεν έχει προφανή συνιστώσα φύλου ή ότι ο/η διδάσκων/ουσα δεν μπορεί να κατηγορηθεί ότι δεν περιλαμβάνει το φύλο, επειδή η σύνδεση μεταξύ του φύλου και του συγκεκριμένου μαθήματος δεν είναι άμεσα εμφανής ή απλά δεν υπάρχει.

ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

ΛΙΣΤΑ ΕΛΕΓΧΟΥ

- Λαμβάνετε υπόψη τη βελτίωση της ποικιλομορφίας (diversity) στην ομάδα έργου σας;
- Αποτρέπετε τις ιεραρχικές (έμφυλες) σχέσεις στην ομάδα σας;
- Αποθαρρύνετε το διαχωρισμό των φύλων στην ομάδα σας;
- Διαμορφώνονται συνθήκες εργασίας με τρόπο που εξυπηρετεί εξίσου όλα τα άτομα;
- Είχατε στο μυαλό σας άτομα από όλο το φάσμα των φύλων όταν διατυπώσατε το ερευνητικό σας ερώτημα;
- Έχετε ελέγξει εάν τα άτομα από όλο το φάσμα των φύλων και κοινωνικών χαρακτηριστικών σχετίζονται διαφορετικά με το ερευνητικό πρόβλημα που θέλετε να αντιμετωπίσετε;
- Έχετε αναζητήσει μελέτες ευαίσθητες ως προς το φύλο+ όταν προετοιμάζατε την βιβλιογραφική αναφορά στην έρευνά σας;
- Έχετε ελέγξει αν προβάλλετε στερεοτυπικούς ρόλους των φύλων;
- Έχετε αρσενικό και θηλυκό δείγμα στο δείγμα της έρευνας σας;
- Η μεθοδολογία σας αντιμετωπίζει τα ζητήματα που σχετίζονται με όλα τα άτομα (λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό φύλο και την διατομεακότητα;)
- Η γλώσσα που χρησιμοποιείτε είναι ευαίσθητη ως προς το φύλο;
- Διαχωρίζετε τα δεδομένα ανά (βιολογικό και κοινωνικό) φύλο+;

- Αναφέρετε/παρουσιάζετε τα δεδομένα ανά (βιολογικό και κοινωνικό) φύλο;
-
- Έχετε ελέγξει πώς θα χρησιμοποιήσουν τα άτομα από διαφορετικά φύλα τα αποτελέσματα του έργου με διαφορετικούς τρόπους;
-
- Η έρευνά σας σχετίζεται με τις κοινωνικές ανισότητες στην κοινωνία;
-

ΕΦΑΡΜΟΖΟΝΤΑΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΛΙΣΤΑ ΕΛΕΓΧΟΥ

- Προσκαλείτε έναν ισάριθμο αριθμό γυναικών και ανδρών ακαδημαϊκών/επαγγελματιών ως επισκέπτες/τριες / καλεσμένους/ες στο μάθημά σας; Αντιπροσωπεύουν την ίδια ώρα και άλλες κοινωνικές ομάδες;
- Έχετε προσκαλέσει ομιλητή/τρια που φημίζεται για την ευαισθησία του/της ως προς τα θέματα φύλου και διατομεακότητας;
- Προσελκύετε/ενθαρρύνετε φοιτητές/τριες όλων των φύλων να παρακολουθήσουν το μάθημά σας;
- Ενθαρρύνετε τους/τις φοιτητές/τριες να εργαστούν σε ομάδες μεικτών φύλων;
- Προετοιμάζετε τους/τις φοιτητές/τριες σας να γίνουν επαγγελματίες ευαίσθητοι/ες ως προς τα θέματα των έμφυλων και άλλων ανισοτήτων;
- Έχετε αφιερώσει τουλάχιστον μία διάλεξη για την διάσταση του φύλου στο θέμα του μαθήματος;
- Ενημερώνετε τους/τις φοιτητές/τριες σας σχετικά με τα στερεότυπα φύλου και διατομεακότητας που συνδέονται με τον τομέα που διδάσκετε;
- Ενημερώνετε τους/τις φοιτητές/τριες σας για τις ανισότητες των φύλων που πιθανόν να αντιμετωπίσουν ως επαγγελματίες;
- Διδάσκετε στους/τις φοιτητές/τριες μεθοδολογία ευαίσθητη ως προς το φύλο;
- Χρησιμοποιείτε συμπεριληπτική γλώσσα και οπτικό υλικό κατά τη διδασκαλία και τη συγγραφή υλικού των μαθημάτων;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Guidelines for Gender Mainstreaming in Science and Technology (UNESCO, 2004)

Gender Indicators in Science, Engineering and Technology: An Information Toolkit (UNESCO, 2007)

Gender Equality Policies in Public Research (European Commission, 2014)

Structural Change in Research Institutions: Enhancing Excellence, Gender Equality and Efficiency in Research and Innovation (European Commission, 2012)

Toolkit Gender in EU-funded Research (European Commission, 2011)

Toolkit Gender in EU-funded research (Yellow Window Management Consultants, 2009)

Σεξουαλικός Προσανατολισμός & Ταυτότητα Φύλου - Κυπριακός Συνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού

Author(s)/Contributors:

Παναγιώτα Πολυκάρπου- Ερευνητική Συνεργάτιδα Gender-SMART
Δρ. Ελένη Πασιά - Ερευνητική Συνεργάτιδα EUt+